

Łódź, dn. 15 czerwca 2023 r.

Dr hab. Jakub Niedbalski, prof. UŁ
Instytut Socjologii
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana magistra Matusza Smieszka pt. *Netnographic research on social campaigns on YouTube as an area of the empowerment of people with disabilities*, opracowanej na Wydziale Filozofii i Nauk Społecznych UMK pod kierunkiem naukowym prof. UMK dr hab. Beaty Borowskiej-Beszty.

Podstawa opracowania recenzji

Podstawą wykonania recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Filozofii i Nauk Społecznych im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, prof. UMK, dr hab. Radosława Sojaka z dnia 26.04.2023r. Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska Pana magistra Mateusza Smieszka pt. *Netnographic research on social campaigns on YouTube as an area of the empowerment of people with disabilities*. Promotorem pracy jest prof. UMK dr hab. Beata Borowska-Beszta, promotorem pomocniczym dr Tomasz Leszniewski. Recenzja dotyczy postępowania o nadanie magistrowi Mateuszowi Smeszkowi stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Cel rozprawy i ocena wyboru problemu badawczego

Tematyka rozprawy dotyczy opisu i charakterystyki tego, czy i w jaki sposób kampanie społeczne tworzone na YouTube mogą przyczynić się do upodmiotowienia osób niepełnosprawnych. Autor postawił sobie ambitny cel zbadania i zrozumienia zagadnienia upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami w przestrzeni internetowych mediów społecznościowych, ze szczególnym uwzględnieniem YouTube. W ramach przeprowadzonego

projektu badawczego autor dysertacji zidentyfikował główne wątki, kody i kategorie dotyczące różnych zjawisk społecznych związanych z zagadnieniem podmiotowości osób z niepełnosprawnościami, analizując 40 polskich kampanii społecznych na YouTube. Na tej podstawie badacz dokonał udanej analizy i wyciągnął dobrze uzasadnione wnioski na temat upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami których podłożem stały się wybrane perspektywy teoretyczne i metodologiczne inklinacje.

Warto podkreślić, że są to badania posiadające charakter nowatorski, ponieważ tematyka, której poświęcono dysertację nie jest szeroko eksplorowana w naukach społecznych, zwłaszcza na rodzimym polskim gruncie. Na uwagę zasługuje również fakt, iż autor niniejszej pracy nie tylko postawił sobie cele badawcze i naukowe, ale także praktyczne, bowiem jego zamiarem było, by w proces upodmiotawiania osób z niepełnosprawnościami w jeszcze większym stopniu i z bardziej efektywnym skutkiem wykorzystać kampanie społeczne realizowane za pośrednictwem nowoczesnych mediów. Jak sam stwierdza „twórcy kampanii społecznych powinni być świadomi implikacji i możliwości wykorzystania nowych technologii w swoich działaniach”.

Biorąc pod uwagę powyższe, wybór tematu dysertacji, a także jej zasadniczego celu należy uznać za w pełni uzasadnione.

Struktura pracy i ocena merytoryczna

Praca składa się z pięciu rozdziałów, z których pierwszy to rodzaj rozbudowanego wprowadzenia do badanej problematyki. Drugi rozdział stanowi przegląd literatury zawierający podstawy teoretyczne badań, gruntowne omówienie koncepcji empowermentu wraz z przybliżeniem kampanii społecznych o niepełnosprawności oraz zasobów Internetu jako obszarów upodmiotowienia, a także materiałów wizualnych jako narzędzi służących wzmocnieniu pozycji osób z niepełnosprawnościami w kontekście życia społecznego. Rozdział trzeci poświęcony został metodologii, zaś rozdział czwarty przybliży wyniki przeprowadzonych badań. Piąty, a zarazem ostatni z rozdziałów recenzowanej dysertacji to bogate w treści podsumowanie zawierające wnioski końcowe, dyskusję oraz rekomendacje, przy czym nie zabrakło tutaj miejsca na przedstawienie aplikacyjnego wymiaru wyników badań, a także ich ograniczeń i wskazania kierunków dalszych eksploracji w zakresie omawianej problematyki. Co ważne, każdy z

wymienionych rozdziałów opatrzony został osobnym wstępem i podsumowaniem. Dysertację dopełniają dobrze udokumentowane załączniki z wykazem licznie użytych w pracy zestawień tabelarycznych oraz transkrypcji wykorzystanych materiałów wideo. Generalnie, praca stanowi zwartą, logiczną i spójną całość.

Poniżej odnoszę się do każdej z wymienionych części pracy, krótko prezentując jej treści oraz moją ocenę jej zawartości.

W **rozdziale pierwszym**, będącym formą rozbudowanego wprowadzenia do dysertacji autor wyjaśnia sposób ujęcia problemu badawczego, wraz z epistemologią podjętych badań, a także szeroko zarysowanym tłem i uzasadnieniem prowadzonych w dysertacji analiz. Zaznacza także powody dla których podjął się niniejszej problematyki, wskazując między innymi na luki w dotychczasowej wiedzy. Z dużą pieczołowitością i dokładnością definiuje również najważniejsze pojęcia jakimi posługuje się w swoich badaniach (m. in.: wykluczenie społeczne i włączenie społeczne, kampanie społeczne, media społecznościowe, netografia, czy niepełnosprawność). Przy czym traktując wstęp jako rodzaj rozbudowanego abstraktu a zarazem faktycznego wprowadzenia do podejmowanej problematyki, warto byłoby w sposób bardziej skondensowanych przedstawić informacje odnoszące się m.in. do celu badań, czy głównego problemu badawczego. Mimo to, wstęp stanowi niezwykle bogate w treści wyjaśnienia najważniejszych podstaw teoretycznych i metodologicznych, a także jasno wyeksplikowanych przyczyn podjęcia określonej tematyki badawczej.

Rozdział drugi to przegląd literatury zawierający szczegółowy opis głównych idei i teorii, które wskazują na kluczowe aspekty projektu badawczego. Szczegółowa prezentacja odpowiednich treści pozwoliła na ustalenie podobieństw i różnic między fundamentalnymi podejściami teoretycznymi odnoszących się do takich zagadnień, jak upodmiotowienie, aktywizm społeczny czy inkluzja osób z niepełnosprawnościami. Autor przedstawia tutaj zasadnicze poglądy na tematy związane z głównymi zagadnieniami teoretycznymi rozprawy. Nie poprzestaje jednak na tym, starając się również zidentyfikować istniejące luki w literaturze dotyczące badanych przez siebie zagadnień. Jest to zatem kompleksowe studium literatury w którym autor ukazuje relacje między praktyką badawczą a teoriami, które są kluczowe dla celu rozprawy. Autor podaje również jakie teorie stanowił tło dla poszczególnych pytań badawczych. Jednocześnie badacz wykazuje się koncepcyjną elastycznością i otwartością poznawczą, czemu daje wyraz w ostatnim pytaniu badawczym (RQ9), w ramach którego agreguje kategorie

bezpośrednio związane z upodmiotowieniem osób niepełnosprawnych wykraczające jednak poza kategorie uzyskane z 8 głównych pytań badawczych powiązanych z wybranymi teoriami. Dodatkowo przedstawia swoją perspektywę tego, w jakich obszarach badań pedagogicznych te teorie mogą być pomocne. W rozdziale tym analizuje zatem wszystkie aspekty istotne w opisie i interpretacji upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami.

Rozdział trzeci dysertacji jest natomiast szczegółowym opisem metodologii badań. W niniejszym rozdziale autor przedstawił kluczowe elementy jakościowego projektu badawczego prowadzonego online, kładąc szczególny nacisk na netnografię. Z równie dużą pieczołowitością autor prezentuje każdą z sześciu technik badawczych, jakie wykorzystał w swoim projekcie (są to: analiza formalna, analiza wizualna, analiza taksonomiczna, kodowanie i kategoryzacja, analiza tematyczna oraz analiza treści). Doktorant w rozdziale tym przedstawia uzasadnienie wyboru określonych metod i technik badawczych, a także stara się naświetlić procesualny przebieg samych badań. Oprócz szczegółowego omówienia wszystkich metod i technik wykorzystanych w analizie zabranego materiału dużo uwagi poświęcił także na kwestie etyczne, w tym w aspekcie etyki w Internecie oraz w badaniach online. Jednocześnie na co warto zwrócić uwagę, świadomość i refleksyjność badawcza wyraża się poprzez dostrzeżenie i wyeksplikowanie ograniczeń metodologicznych jakie w swoich badaniach napotkał autor dysertacji.

Z kolei w **rozdziale czwartym** przedstawiono szczegółowe analizy zebranego materiału badawczego. Autor omawia zebrane przez siebie dane, które uporządkował według zastosowanej metodologii i pytań badawczych. Podstawowym źródłem danych dla analizy upodmiotowienia (które autor definiuje jako kategorię kontekstualną) osób z niepełnosprawnościami były filmy publikowane na YouTube przez twórców wybranych do analizy kampanii społecznych (w sumie 40). Badacz stosując wybrane techniki analizy danych zidentyfikował kody, kategorie i szersze tematy, które okazały się kluczowe w kontekście 9 głównych pytań badawczych, a następnie przeanalizował je w odniesieniu do upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami. Opracowane analizy doprowadziły do wniosków oraz odpowiedzi na stawiane pytania badawcze.

W **rozdziale piątym** przedstawiono wyniki zrealizowanego projektu badawczego. Badaczowi udało się w sposób przekonujący przedstawić spójne i uporządkowane podsumowanie wykonanych analiz i interpretacji. Badacz zidentyfikował pięć tematów wygenerowanych na podstawie danych, które mają kluczowe znaczenie dla wzmocnienia pozycji

osób z niepełnosprawnościami. Wątki te ilustrują rzeczywistość upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami w kampaniach społecznych, odmienną jednak od sugerowanej przez literaturę analizowaną w ramach rozdziału teoretycznego pracy. Badaczowi udało się nie tylko przedstawić swoje wnioski i interpretacje, ale także w ramach określonych teorii, dokonać ich krytycznego oglądu. Doktorant wskazał na pewne luki w obszarze ruchów społecznych i edukacji obywatelskiej w kampaniach społecznych, a także braki w zakresie treści dotyczących współpracy międzynarodowej, czy też niewystarczającej obecności aspektów wielokulturowych oraz współpracy społecznej w kontekście upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami. W rozdziale tym omówiono również ograniczenia i wkład projektu badawczego (w odniesieniu do teorii lub metodologii). Wreszcie rozdział piąty zawiera sugestie dotyczące przyszłych działań badawczych i wskazówki dotyczące praktyki edukacyjnej.

Ocena ogólna

Badacz zdecydował się na przeprowadzenie badania netnograficznego i zastosowanie metodologii jakościowej, aby zbadać i zrozumieć kwestie upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami w kontekście czterdziestu kampanii społecznych na YouTube oraz uzyskać odpowiedzi na główne i szczegółowe pytania badawcze. Zarówno w warstwie teoretycznej jak i metodologicznej należy te wyboru uznać za trafne, a podejście do rozwiązania problemu badawczego za przemyślane konceptualnie, zaś przeprowadzone w związku z tym analizy za prawidłowe. Doktorant na każdym etapie analizy wykazał się dużą refleksyjnością i pokazał wysoki poziom warsztatu badawczego. Cała analiza, którą przeprowadził miała szerokie odniesienia kontekstualne i została dobrze osadzona w zgromadzonych danych. Jednocześnie badacz stosowała wieloaspektową triangulację (technik, metod i teorii) pokazując swoją wysoką świadomość możliwego wpływu badacza jakościowego na proces analityczny, zapobiegając w ten sposób swojej, ewentualnej stronniczości i subiektywnemu postrzeganiu badanych zjawisk. Systematyczna i sumienna praca nad materiałem badawczym pozwoliła zobaczyć całość kontekstów oraz aspektów związanych z upodmiotowieniem osób z niepełnosprawnościami poprzez działania w ramach kampanii społecznych, ale także uwrażliwiła badacza na obecność negatywnych zjawisk w przestrzeni publicznej, takich jak stereotypowe postrzeganie osób z

niepełnosprawnościami, brak odpowiedniego systemu wsparcia, czy trudności związane z codziennym życiem tychże osób i członków ich rodzin.

Mocną stroną projektu jest również jego ‘wielogłosowość’. Ustalenia, wnioski i interpretacje autor przedstawił jako połączenie swojego głosu jako badacza i głosu uczestników (poprzez bezpośrednie cytaty). W projekcie kluczowe było bowiem spojrzenie na badane zjawiska z perspektywy osób bezpośrednio zaangażowanym w działania społeczne. Tym samym analiza mechanizmów działania aktorów społecznych pozwoliła zobaczyć istotne problemy i zjawiska związane z upodmiotowieniem osób z niepełnosprawnościami. Poszerzyła również wiedzę oraz perspektywy teoretyczne i metodologiczne.

Generalnie doktorant dokonując przeglądu literatury oraz analizując i interpretując zebrany materiał badawczy postawił sobie za cel przedstawienie pozytywnych aspektów kampanii społecznych na YouTube oraz wskazanie w tym względzie potencjalnych zagrożeń lub ograniczeń wpływających negatywnie na upodmiotowienie osób z niepełnosprawnościami. Wnioski autora sięgają jednak dalej i odnoszą się do szeroko rozumianej technologii. Jak sam trafnie wskazuje „okres przełomu cyfrowego, w którym obecnie funkcjonują ludzie, ma swoje konsekwencje we wszystkich sferach życia społecznego. Obejmuje to wzmocnienie pozycji osób niepełnosprawnych i ich aktywizm społeczny”. W swoich badaniach autor wykazał, że działania podejmowane na portalach internetowych pełnią istotne funkcje w zmianie postrzegania przez ogół społeczeństwa kwestii istotnych społecznie. Pomimo, iż badania dotyczyły świata Internetu i kampanii społecznych, badacz wskazuje również na wagę relacji między jednostkami a grupami społecznymi. Jak podkreśla, relacje współpracy, zaangażowania i szacunku są podstawą działań wspierających osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Z tego względu twórcy kampanii powinni w taki sposób konstruować swoje przekazy, aby sprzyjać poczuciu współistnienia i współzależności różnych kategorii osób.

Prezentowana praca zawiera szereg wskazówek i praktycznych uwag skierowanych zarówno do twórców kampanii społecznych jak i badaczy realizujących swoje projekt w przestrzeni Internetu. Z jednej strony bowiem uczula na implikacje i możliwości wykorzystania nowych technologii w kampaniach społecznych. Z drugiej zaś strony wskazuje na wagę i znaczenie badań w obszarze szeroko rozumianych nowoczesnych mediów prowadzonych przez reprezentantów pedagogiki, jak i dyscyplin pokrewnych. Przede wszystkim jednak zwraca uwagę na znaczenie działań prowadzonych w przestrzeni online, które mogą skutecznie wpływać na

poczucie sprawczości i przynależności, ale mogą również wzmacniać upodmiotowienie osób niepełnosprawnych. I jak dowodzi autor dysertacji, przemyślane kampanie społeczne, w których prezentowane zagadnienia są przygotowane w sposób angażujący widza, są niezbędnym narzędziem wzmacniania pozycji osób z niepełnosprawnościami poprzez szerzenie wiedzy o niepełnosprawności i zmianę społecznego wizerunku tej kategorii osób.

Swoje wnioski autor przedstawia w sposób kompleksowy, szczegółowy i przejrzysty, podejmując udane próby opisanie najważniejszych mechanizmów oraz wyjaśnienia kluczowych procesów badanego zjawiska. Należy niewątpliwie wskazać na sam fakt niezwykle ambitnego przedsięwzięcia badawczego, jakim było podjęcie się tematyki badań odnoszącej się do zrozumienia wycinka mediów, wirtualnego świata kultury, jakim są treści kampanii społecznych publikowanych na YouTube. Warto podkreślić, iż zrealizowane przez doktoranta badanie może stanowić dobry grunt pod dalsze analizy dotyczące tego specyficznego, a zarazem trudnego do eksploracji pola badań.

Biorąc pod uwagę powyższe, szczególnie wysoko oceniam część teoretyczną i metodologiczną pracy, w których Autor wykazał się nie tylko znajomością, ale także refleksyjnością i zmysłem krytycznym w ocenie stosowanych podejść i koncepcji.

Pewnym mankamentem jest być może zbytne przemieszanie treści dotyczących teorii, metod i kwestii empirycznych. Praca zyskałaby na czytelności, gdyby autor zadbała o większą transparentność i wewnętrzne uporządkowanie poszczególnych zagadnień, a także nieco skondensował niektóre ze swoich wypowiedzi, zwłaszcza, że część z nich ma charakter powtarzający się w pracy. Niemniej jednak praca stanowi kompendium wiedzy o sposobach, zakresie, ale także skuteczności realizacji koncepcji upodmiotowienia osób z niepełnosprawnościami w przestrzeni internetowych mediów społecznościowych. Tym samym uznać można, że autor wykonał stawiane przed sobą zadania, zaś praca sprawia pozytywne wrażenie i jako taka bez wątpienia może stanowić podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora.

Ocena strony formalnej i technicznej

Strona formalno-językowa pracy jest poprawna. Opis bibliograficzny źródeł, podobnie jak odniesienia do nich w tekście opracowano prawidłowo. Od strony językowej praca nie budzi

większych zastrzeżeń. Napisana jest w sposób logiczny, spójny, z właściwym wykorzystaniem aparatu pojęciowego.

Wnioski końcowe

Praca odznacza się interesującym ujęciem przedmiotu badań oraz przystępnym poziomem merytorycznym. Jej treść potwierdza zdolność autora do przeprowadzania procesu badawczego oraz formułowania własnych sądów. Autor dysertacji wykazał się samodzielnością badawczą w oryginalnym rozwiązaniu podjętego problemu badawczego. Treść rozprawy oraz przyjęte założenia metodyczne potwierdzają znajomość metodologii pracy naukowej oraz wskazują na opanowanie warsztatu badawczego.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, iż recenzowana praca spełnia kryteria stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Na tej podstawie wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

Juliusz Niezabitki